

Лариса Березівська, кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
доцент, докторант Інституту педагогіки АПН України

РАДЯНСЬКА РЕФОРМА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ У РУСЛІ ЗАРОДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН В УРСР (1984 – 1988)

У статті йдеться про радянську реформу загальноосвітньої і професійної школи, яка повинна мала бути довготерміною, здійснюватися поетапно протягом 1984 – 1990 рр. і змінити шкільну структуру, систему освіти й виховання, матеріально-технічну базу, підготовку вчительських кадрів тощо.

Постановка проблеми. Нині на шляху модернізації освіти в Українській державі погляд в історію є доцільним, щоб уникнути помилок, виявити досягнення, інноваційний потенціал сучасної реформи, зберегти і примножити її здобутки. Вивчення історії реформування шкільної освіти сприятиме осмисленню й усвідомленню сучасних процесів в освіті та проектуванню її майбутнього.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Історіографічний огляд проблеми показав, що після проголошення реформи загальноосвітньої і професійної школи 1984 р. в руслі “горбачовської” перебудови (1985) українські вчені (С.У. Гончаренко, О.І. Вишневецький та ін.) намагалися об’єктивно висвітлити теоретичні засади, стратегічні завдання, напрями й хід чинної реформи в рамках радянського дискурсу. Нині українські (О.Я. Савченко, О.В. Сухомлинська та ін.) та російські вчені (Е.Д. Днепров, Р.В. Шакіров та ін.) певною мірою з позицій сучасної історико-педагогічної науки висвітлюють зміст зазначеної реформи.

Мета нашої статті – висвітлення причин, напрямів, ходу, принципів та наслідків проголошеної в 1984 р. реформи загальноосвітньої і професійної школи в контексті соціально-економічних, суспільно-політичних та педагогічних детермінант.

Виклад основного матеріалу. Науково-технічна революція, інтенсифікація економіки, запровадження нових технологій, комп’ютеризація економіки потребували змін у шкільній освіті, зокрема підготовлених, всебічно розвинених, високоосвічених фахівців. Як зазначає російський учений Е.Д. Днепров, на прийняття рішення про необхідність реформи освіти вплинула реформа в США. Саме в 1983 р. після оприлюднення доповіді Національної комісії з удосконалення освіти “Країна в небезпеці”, де порушувалося питання про реформу освіти, “в перерві чергового Пленуму ЦК КПРС К.У. Черненко та Ю.В. Андропов

“порадились і вирішили” провести шкільну реформу, не погодивши своє рішення навіть з Міністерством освіти, для якого ця реформа стала цілковитою несподіванкою” [2]. Партійні урядові структури визнали за потрібне провести реформу, тобто вона була ініційована “згори”, схвалена Пленумом ЦК КПРС (10 квітня 1984 р.) та закріплена однойменними постановами ЦК КПРС (10 квітня 1984 р.) і Верховної Ради СРСР “Про основні напрями загальноосвітньої і професійної школи” (12 квітня 1984 р.), розробленими спеціальною комісією ЦК КПРС [3].

Розглянемо організаційно-педагогічні засади реформи. У доповіді на Пленумі ЦК КПРС Генеральний секретар К.У. Черненко наголосив, що реформа школи має загальнополітичне значення, бо в умовах науково-технічної революції “кожне нове покоління повинне підніматись на вищий рівень освіченості й загальної культури, професійної кваліфікації і громадянської активності”. А для цього, на його думку, потрібно “усунути наявні недоліки у сфері освіти, в тому числі в керівництві нею”; “треба думати про те, щоб ідеї реформи були повністю втілені в життя, не залишилися на папері”; саме “підвести під усю роботу з перетворення школи міцну матеріальну й організаційну базу” [13]. Він назвав загальні підходи стосовно здійснення реформи: поетапне підвищення зарплати вчителям; проведення реформи протягом двох п’ятирічок з унесенням правок; урахування загального стратегічного орієнтира – формування всебічно розвинутої особи; створення в різних галузях економіки кілька мільйонів робочих місць; поліпшення викладання всіх загальноосвітніх предметів, зокрема гуманітарних, тощо [Там само, 8 – 10].

Аналізуючи постанову “Про основні напрями загальноосвітньої і професійної школи” та документ “Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи” (10 квітня 1984 р.) відразу зазначимо, що в ній було

РАДЯНСЬКА РЕФОРМА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ У РУСЛІ ЗАРОДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН В УРСР (1984 – 1988)

схвалено напрями реформи: підвищення якості освіти й комуністичного виховання підростаючого покоління; поліпшення трудового навчання і професійної орієнтації учнів; удосконалення навчальних програм, підручників, методів навчання та виховання; послаблення навантаження школярів і розвантаження змісту освіти; покращення трудового навчання й виховання (громадянського, сімейного); зміцнення матеріально-технічної бази школи; удосконалення управління освітою; забезпечення системи народної освіти педагогічними кадрами та підвищення їхніх матеріально-побутових потреб [14].

Пропонувалася така структура шкільної освіти: початкова школа (1 – 4 класи, поступовий перехід на навчання з 6 років), неповна середня школа (5 – 9 класи), середня загальноосвітня професійна школа (10 – 11 класи загальноосвітньої школи, середні професійно-технічні училища, середні спеціальні навчальні заклади). Учні 8 – 11 класів могли на вибір поглиблено вивчати деякі предмети фізико-математичного, хіміко-біологічного й суспільно-гуманітарного циклів на факультативних заняттях; учні 10 – 11 класів на уроках трудового навчання могли оволодіти масовими професіями. Після закінчення загальноосвітньої школи випускники могли вступати на однорічні відділення середніх професійно-технічних училищ, до середніх спеціальних навчальних закладів з дво-трирічним терміном навчання, ВНЗ. Квінтесенцією загальної освітньої парадигми була ідея про “зближення і поєднання загальноосвітньої та професійної школи” [11].

З метою підвищення якості навчально-виховного процесу передбачалися такі заходи: удосконалення змісту освіти (уточнення переліку й обсягу матеріалу предметів, що вивчаються; усунення перевантаженості навчальних програм і підручників; чіткий виклад основних понять та ідей навчальних предметів з висвітленням у них нових досягнень науки і техніки; докорінне поліпшення постановки трудового виховання, навчання і професійної орієнтації в загальноосвітній школі; посилення політехнічної спрямованості змісту освіти; озброєння учнів знаннями та навичками використання сучасної обчислювальної техніки, широке використання комп’ютерної техніки в навчальному процесі; визначення з кожного предмету і класу оптимальних обсягу, умінь та навичок); координація зусиль за всіма напрями комуністичного виховання (ідейно-політичне, трудове, моральне, естетичне); удосконалення форм, методів і засобів навчання; зменшення граничної наповнюваності класів;

удосконалення діючих і створення нових підручників, посібників з усіх курсів. Стосовно мови навчання зазначалося: “Вжити додаткових заходів щодо поліпшення умов для вивчення поряд з рідною мовою російської мови, добровільно прийнятої радянськими людьми як засобу міжнародного спілкування. Вільне володіння російською мовою має стати нормою для молоді, яка закінчує середні навчальні заклади” [Там само, 8].

Щоб удосконалити управління освітою, поліпшити професійне навчання, планувалося створити міжвідомчі комісії в центрі й на місцях – від Ради Міністрів СРСР до виконкомів міських і районних Рад народних депутатів; упорядкувати систему інспекторського контролю за роботою шкіл; упровадити передовий досвід; поліпшити умови для творчої роботи директорів шкіл; підвищити роль класного керівника; докорінно поліпшити умови роботи сільських шкіл; керівництво первинними партійними організаціями навчальних закладів тощо. Отже, у документі йшлося про вдосконалення внутрішньошкільного контролю, а не про зміни в системі управління освітою, що безпосередньо залежало від суспільних змін.

Загалом реформа повинна мала бути довготерміновою, здійснюватися поетапно протягом 1984 – 1990 рр. і змінити шкільну структуру, систему освіти й виховання, матеріально-технічну базу, підготовку вчительських кадрів тощо.

У низці постанов декларувалися шляхи реалізації реформи. Так, постанова “Про дальше вдосконалення загальної середньої освіти молоді і поліпшення умов роботи загальноосвітньої школи” (1984) спричинила перехід (1986) середньої загальноосвітньої школи на 11-річний термін навчання за рахунок додавання одного року в початковій школі, що вже було наприкінці 50-х років. Узаконювалася така структура шкільної освіти: початкова школа – 1 – 4 класи; неповна середня – 5 – 9 класи; середня загальноосвітня і професійна школа – 10 – 11 класи та середні професійно-технічні училища, середні спеціальні навчальні заклади. Інноваційність змін полягала в тому, що ПТУ та середні спеціальні навчальні заклади також давали середню освіту [22].

Постанова визначала шляхи переходу на навчання дітей з 6-річного віку (розробка конкретного плану; визначення змісту навчання; підготовка підручників і посібників; установа для 6-річних дітей 35-хвилинної тривалості уроку тощо).

РАДЯНСЬКА РЕФОРМА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ У РУСЛІ ЗАРОДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН В УРСР (1984 – 1988)

Після обговорення на колегії Міністерство УРСР схвалило комплексні заходи з реалізації Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи (14 червня 1984 р.), а саме: розробка програми реалізації реформи; підвищення якості навчально-виховного процесу (розробити і впровадити на основі типових навчальні плани для 11-річної загальноосвітньої школи, нові навчальні програми для 1 – 4 класів початкової школи; удосконалити зміст навчальних програм з української мови і літератури, географії та історії УРСР, з угорської, молдавської, польської мов і літератур, підвищивши “ідейно-теоретичний” рівень, практичну спрямованість тощо; запровадити новий курс суспільствознавства, новий підручник з історії СРСР та УРСР; розробити та запровадити нові програми з трудового навчання, початкової професійної підготовки учнів 8 – 11 класів за найбільш поширеними спеціальностями, програму курсу “Основи виробництва. Вибір професії”; “з метою дальшого поліпшення умов для вивчення в загальноосвітній школі російської мови” удосконалити програми з російської мови для національних меншин, розширити мережу шкіл з поглибленим вивченням російської мови і літератури та ін.; увести факультативний курс “Етика і психологія сімейного життя”); перехід на навчання в школі з шести років; вивчення і впровадження в навчальний процес електронно-обчислювальної техніки; здійснення ідейно-політичного, морального, естетичного й фізичного виховання учнів; удосконалення управління освітою тощо [5].

У руслі зазначеної постанови приймається загальносоюзний Типовий навчальний план середньої загальноосвітньої школи (лютий 1985 р.), на основі якого було розроблено плани для шкіл УРСР. За типовим навчальним планом передбачалися такі зміни: введено 1 год на тиждень для вивчення курсу “Основи виробництва. Вибір професії”; збільшено кількість годин на трудову підготовку та вивчення предметів естетичного циклу, на математику, суспільствознавство, іноземні мови; запроваджено трудову практику для учнів 5 – 10 класів; професійну підготовку учнів 8 – 11 класів на базі НВК, навчальних цехів підприємств, колгоспів, радгоспів; розширено факультативні курси та ін. Відповідно були розроблені нові навчальні програми за такими підходами: врахування науково-технічних досягнень; посилення світоглядної, виховної і політехнічної спрямованості; відведення більшої кількості годин для практичних і лабораторних занять на уроках

фізики, хімії, біології тощо; розвантаження від другорядного матеріалу; побудова матеріалу за лінійним принципом і єдиною структурою; визначення вимог до знань і вмінь учнів, норм оцінювання; врахування досвіду радянської педагогіки тощо [Анайкіна, 221 – 223].

План реалізації реформи загальноосвітньої і професійної школи був схвалений Верховною Радою УРСР і, таким чином, як зазначав міністр освіти М.В. Фоменко, розпочався період її організаційно-практичної реалізації за основними визначеними напрямами: удосконалення навчально-виховного процесу (пошук нових форм і методів навчання, удосконалення навчальних програм і підручників, підготовка нових правил переведення й випуску учнів, зміни в оцінюванні їхніх навчальних досягнень); підготовка переходу на навчання дітей з 6-річного віку (розроблено нові навчальні плани, проекти програм і підручників; у плановому бюджеті республіки збільшено видатки на створення відповідних умов для навчання, але окремі райони не визначили джерел фінансування); інформатизація навчального процесу (запровадити мікропроцесори й мікрокалькулятори; з 1 вересня 1985 р. ввести курс “Основи інформатики і обчислювальної техніки”); трудове виховання й підготовка учнів до продуктивної праці в народному господарстві (використовувати чинну та створювати нову базу; організувати необхідну кількість робочих місць; запроваджувати затверджене Радою Міністрів СРСР Положення про базове підприємство школи); підвищення авторитету вчителя (сприяння творчій діяльності, розширення ідейного світогляду, збільшення заробітної плати; підвищення відповідальності за результати навчання і виховання школярів); перебудова системи внутрішньошкільного та інспекторського контролю (не перевірка, а аналіз уроків директорами шкіл; організація відділами народної освіти методичної роботи. спрощення звітності, ліквідація формалізму і “процентоманії”); широка роз’яснювальна робота серед школярів і батьків стосовно завдань реформи; подальше покращення ідейно-політичного й морального виховання молоді; зміцнення і розвиток матеріальної бази [23].

Проаналізувавши джерела, ми побачили, що засобами реалізації реформи були командно-адміністративні методи. Спочатку загальносоюзної партійні урядові структури розробили і схвалили основні засади реформи без широкого обговорення та експериментування. Потім законодавчі документи направлялися в республіки, в т.ч. в УРСР, для реалізації Міністерством освіти під керівництвом ЦК

РАДЯНСЬКА РЕФОРМА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ У РУСЛІ ЗАРОДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН В УРСР (1984 – 1988)

Компартії України, а на місцях – обласними, районними та ін. відділами освіти під контролем відповідних відділів обкомів (відділ науки і навчальних закладів), райкомів партії [4]. Загалом ми поділяємо думку О.Я. Савченко про те, що “реформа згори” 1984 р. “зазнала повного фіаско й закінчилась науковими розмовами на сторінках преси” [21].

Нового забарвлення набирає реформа після проголошення радянським урядом на чолі з М.С. Горбачовим на Пленумі ЦК КПРС (квітень 1985 р.) курсу на прискорення соціально-економічного розвитку країни, відбуваються кардинальні зміни в суспільно-політичному житті – поступово починають відроджуватися демократичні традиції, проголошується перебудова в СРСР, яка в результаті закінчилась розпадом унітарної держави.

Процес змін в освітній галузі, як і всього суспільного ладу, був незворотним. У 1985 р. педагоги та вчителі-новатори як прихильники реформаторських змін в освіті об’єдналися навколо “Учительской газеты” (головний редактор В. Матвеев зібрав у підмосковному селищі Перedelкіно сім учителів-новаторів: С. Лисенкова, М. Щетинін, І. Волков, Ш. Амонашвілі, В. Караковський, С. Ільїн, В. Шаталов). Педагоги 18 жовтня 1986 р. виступили в “Учительской газете” з маніфестом “Педагогіка співробітництва”, лейтмотивом якого стала ідея педагогіки співробітництва вчителя з учнями, що на той час за дорученням КПРС була засуджена Президією Академією педагогічних наук СРСР [6]. Потужним каталізатором потреби перетворень в освіті став педагогічний рух за назвою “педагогіка співробітництва”, в якому брали участь українські педагоги О. Захаренко, В. Шаталов, М. Гузик, Т. Сірик та ін. Сьогодні склалася ситуація, коли паралельно з реалізаторською діяльністю Міністерства освіти УРСР, урядовою освітньою політикою “топтання на місці”, зростає альтернативний їй громадсько-педагогічний рух за оновлення шкільної освіти на демократичних та гуманістичних засадах.

У руслі Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи “щодо підвищення якості навчання і комуністичного виховання учнів” колегія Міністерства освіти схвалила рішення про перехід на нові навчальні плани і програми в 1986/87 н.р., зобов’язавши управління шкіл, управління виховної роботи та НДІП УРСР підготувати до друку програми із “загальносоюзних” предметів для шкіл з українською мовою навчання, програми для української мови та літератури, російської мови

та літератури, музики і співів, образотворчого мистецтва, трудового навчання і професійної підготовки, з історії, суспільствознавства, Основ Радянської держави і права та ін [15]. У пояснювальній записці, крім традиційних, з’явилися рубрики “Про організацію навчально-виховної роботи з учнями 1 класу (діти 6-річного віку)” чотирирічної початкової школи”, “Про вивчення курсу “Основи інформатики і обчислювальної техніки”. У рубриці “Про вивчення російської мови” з’явилася положення про поділ учнів 1 класу (25 осіб) для вивчення російської мови [8]. У 1985/86 н.р. вводиться новий навчальний предмет “Основи інформатики та обчислювальної техніки” з метою розв’язання проблеми комп’ютеризації школи, у 1986/87 н.р. у процесі трудового навчання – “Основи виробництва. Вибір професії”.

У різних документах (звітах, повідомленнях), на засіданнях колегії Міністерства зверталася увага на проблеми, що виникали в ході реалізації реформи: у процесі здійснення професійного навчання базові підприємства не забезпечували учнів робочими місцями [17]; низький рівень якості знань і практичних навичок учнів; догматизм та лібералізм [20]; у ході здійснення одного з напрямів реформи – переходу на навчання дітей з 6-річного віку в школах і дошкільних закладах, давалася взнаки її непродуманість, а саме відсутність належної матеріально-технічної бази, зокрема обладнаних кабінетів, достатнього методичного забезпечення, збільшення змінності занять тощо [18]. Питання про підсумки навчально-виховної роботи в перших класах 4-річної початкової школи відповідно до вимог шкільної реформи обговорювалося на колегії Міністерства освіти УРСР (24 червня 1987 р.), де й було схвалено рішення щодо усунення зазначених недоліків для виконання керівними освітніми структурами різного рівня: забезпечити належну матеріальну базу для навчання шестирічок і їхній систематичний огляд; не допускати відкриття перших класів у школах за рахунок збільшення другої зміни; вивчити в одній з областей передовий педагогічний досвід; переглянути навчальні плани та внести певні корективи тощо [16].

Етапною подією на шляху реалізації реформи стали XXVII з’їзд КПРС (1986), який задав “тон правди, критичності, відвертості” та відповідно з’їзд Компартії України (1986). Вони поставили перед освітянами такі завдання: завершити перехід на одинадцятирічне навчання, починаючи з 6-річного віку; вдосконалювати зміст освіти з урахуванням науково-технічного прогресу;

РАДЯНСЬКА РЕФОРМА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ У РУСЛІ ЗАРОДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН В УРСР (1984 – 1988)

підвищити технічну оснащеність навчального процесу, комп'ютерну грамотність молоді; розширити міжшкільні навчально-виробничі комбінати; створювати робочі місця для учнів тощо. У цей час загальну комп'ютеризацію називали “реформою у реформі” [10]. З трибуни з'їзду М.С. Горбачов наголосив: “Розпочата реформа загальноосвітньої і професійної школи..., темпи та глибина реалізації передбачуваних реформою заходів ще не можуть задовольнити нас” [7]. У його доповіді звучали ідеї про запровадження гласності, демократії, удосконалення національних відносин. Ми вже в цей час спостерігаємо позитивні демократичні зміни в урядовій освітній політиці, хоча в умовах діючої командно-адміністративної системи.

Міністр освіти УРСР М.В. Фоменко на одній із партійних нарад (1986), аналізуючи хід реформи, наголошував на негативних тенденціях (формалізм, процентоманія, байдужість учителя до учнів, низький рівень проведення уроків, підміна самокритики самовихвалянням тощо) і намагався встановити їх причини. Він зазначив: “Вимога сьогодення – подолати в педагогічному процесі відсталість і рутину, а все краще із надбання радянської школи, перевірене багаторічним досвідом, використовувати творчо, збагачуючи новими, прогресивними формами і методами роботи” [24]. Міністр визначив позитивні тенденції на шляху реформи в контексті негативних явищ: здійснення перших кроків у комп'ютерному всеобучі (підготовка кадрів, створення посібників, запровадження 150 добре обладнаних кабінетів інформатики та обчислювальної техніки); здійснення більшістю областей УРСР переходу до навчання шестирічок (водночас відкидалося розв'язання проблеми за рахунок зростання другої зміни); посилення виховної роботи з учнівською молоддю (нові правила для учнів, курс з етики і психології сімейного життя, але відсутність зрушень без чіткої системи керівництва виховною роботою, формалізм, заорганізованість); поліпшення трудового виховання школярів (створено понад 340 тис. учнівських робочих місць, понад 2 тис. навчальних цехів на підприємствах, близько 700 міжшкільних навчально-виробничих комбінатів, водночас спостерігається формальна атестація робочих місць) тощо. Слабкі темпи здійснення реформи школи міністр пояснював повільною перебудовою керівних кадрів різних рівнів народної освіти, яким мали бути притаманні такі риси, як “активний пошук, компетентність, новаторство, сміливість брати на себе відповідальність” [Там само, 5 – 13].

Порушене питання про демократизацію суспільного життя на січневому Пленумі ЦК КПРС (1987) відбивалося й на освітніх процесах УРСР. На засіданні колегії (18 лютого 1987 р.) Міністерства після обговорення приймається постанова де проголошувалося рішення “всіляко сприяти розвитку демократії в установах і закладах освіти, гласності, створенню атмосфери принциповості, критики, самокритики в роботі...” [12].

Про зародження демократичних тенденцій в освітній галузі свідчить V з'їзд учителів УРСР (1987), який відбувся невдовзі після XX з'їзду ВЛКСМ, де М.С. Горбачов заявив, що реформа “буксує”. Учасники освітнього форуму (2200 делегатів) сміливо обговорювали нагальні проблеми, а саме: шляхи докорінних змін у навчанні та вихованні; подолання стереотипів, формалізму, заорганізованості в навчально-виховному процесі; поширення передового педагогічного досвіду, зокрема новаторів [19].

У доповіді на з'їзді М.В. Фоменко підбив підсумки реалізації реформи протягом трьох років, звернувши увагу на певні здобутки в УРСР (створено понад 450 тис. робочих місць для учнів; охоплено навчанням більш як половину дітей 6-річного віку; введено нові курси “Основи інформатики та обчислювальної техніки”, “Етика і психологія сімейного життя”; збільшено прийом до педагогічних ВНЗ; зросли темпи будівництва шкіл; збільшено заробітну плату вчителям) та причини негативних тенденцій і нерозв'язаних завдань (інерція і консерватизм у проведенні реформи, зведення реформи до організаційно-господарських питань та удосконалення окремих положень, заорганізованість шкільного життя та відсутність творчого пошуку, ігнорування новаторської думки, нерозуміння вчительством значення реформи, активізація процесу звільнення учнів від вивчення української мови за вимогою батьків, пасивність широких кіл громадськості, батьків, учнів у здійсненні реформи) тощо [25].

Міністр констатував, що найголовнішим завданням реформи є глибока та якісна перебудова змісту, форм, методів навчання і виховання. А для його розв'язання потрібно уникнути перевантаження навчальних програм і виховувати любов до рідної мови та літератури, розробляти проблеми диференційованого навчання, забезпечити демократизацію діяльності вчителя, визнавши його головною фігурою реформи. З трибуни з'їзду об'єктивно і сміливо звучала передова думка стосовно вивчення рідної мови українців: “Нас турбує те, що в ряді областей в школах з російською мовою навчання дещо

РАДЯНСЬКА РЕФОРМА ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ І ПРОФЕСІЙНОЇ ШКОЛИ У РУСЛІ ЗАРОДЖЕННЯ ДЕМОКРАТИЧНИХ ЗМІН В УРСР (1984 – 1988)

активізувався процес звільнення учнів від вивчення української мови за вимогою батьків. Це явище справедливо викликає занепокоєння вчителів, письменників, громадськості” [Там само, 20]. Як бачимо, з’являються позитивні тенденції і в мовній урядовій політиці порівняно з 30–70-ми роками ХХ ст. – періодом глибокої русифікації змісту шкільної освіти.

Висновки. Отже, реформа 1984 р. в контексті соціально-економічних (інтенсифікація, технологізація, комп’ютеризація економіки), суспільно-політичних (криза, монополізація партійного керівництва усіма сферами життя), фахових (криза школи й потреба підготовки всебічнорозвинутих робітників) детермінант, зарубіжних реформаторських процесів була нав’язаною “згори” як загальносоюзному Міністерству, так і Міністерству освіти УРСР. Реформа 1984 р. ставила за мету загальну професіоналізацію шкільної освіти для підготовки кваліфікованих працівників. Реформування мало здійснюватися за такими напрямками: запровадження 11-річної загальноосвітньої професійної школи з початком навчання дітей з 6 років; підвищення якості навчання та виховання учнів; формування всебічно розвиненої особи; забезпечення більш високого наукового рівня викладання кожного предмета, міцне оволодіння основами наук; поліпшення ідейно-політичного, трудового й морального виховання, естетичного й фізичного розвитку; вдосконалення навчальних програм, підручників, посібників, методів навчання та виховання; усунення надмірного перевантаження учнів; поліпшення постановки трудового виховання, навчання і професійної орієнтації в загальноосвітній школі; посилення політехнічної спрямованості навчання; перехід до загальної професійної освіти молоді та ін. В основу документів реформи лягли такі принципи: уніфікація, русифікація, ідеологізація, трудовий, політехнізація, професіоналізація, зміцнення зв’язку школи з виробництвом, єдність школи, доступність освіти.

1. Анкета РШ. Реформа школи: проблеми і труднощі в її реалізації //Радянська школа. – 1987. – №12. – С. 3 – 10, 4.

2. Днепров Э.Д. Современная школьная реформа в России. – М.: Наука, 1998. – 464 с., 40.

3. Інформаційне повідомлення про Пленум ЦК КПРС //Радянська школа. – 1984. – №5. – С.3.

4. Козаков Е.А. Реформа школы в действии //Реформе школы партийную заботу /Сост. В.В.Усенко, В.И.Батыщев, И.С.Бык, К.:

Политиздат Украины, 1985. – С. 98 – 101, 98.

5. Комплексні заходи Міністерства освіти УРСР по реалізації Основних напрямів реформи загальноосвітньої і професійної школи //ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.9208. – арк.5 – 52, 5 – 52.

6. Липник В.Н. Школьные реформы в России: Очерк истории. – СПб: Издательство РГПУ им. А.И.Герцена, 2000. – 83 с., 70.

7. Материалы XXVII съезда КПСС. – М.: Политиздат, 1986. – 352 с., 48.

8. Навчальні плани середніх загальноосвітніх шкіл УРСР на 1986/87 н.р. // Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1986. – №6. – С. 3 – 26.

9. Накреслене партією – виконаємо // Радянська школа. – 1986. – №3. – С.1 – 3, 3.

10. Накреслене партією – виконаємо // Радянська школа. – 1986. – №3. – С.1 – 3, 2 – 3.

11. Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи //Радянська школа. – 1984. – №6. – С. 3 – 26, 6.

12. Постанова колегії Міністерства освіти УРСР і президії Українського республіканського комітету профспілки працівників освіти, вищої школи і наукових установ “Про підсумки роботи органів і установ освіти республіки у 1986 р. та заходи по реалізації рішень XXVII з’їзду КПРС, шкільної реформи, виконанню планів і соціалістичних зобов’язань на 1987 р.” //ЦДАВО України, ф.166, оп.15, спр.9321, арк.42 – 46, 42 – 46.

13. Промова Генерального секретаря ЦК КПРС товариша К.У. Черненка //Радянська школа – 1984. – №5. – С. 8 – 9.

14. Про основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи. Постанова Пленуму ЦК КПРС 10 квітня 1984 р. Постанова Верховної Ради СРСР //Радянська школа. – 1984. – №5. – С. 11 – 16; Основні напрями реформи загальноосвітньої і професійної школи //Радянська школа. – 1984. – №6. – С. 3 – 26.

15. Про перехід на нові навчальні плани і програми середньої загальноосвітньої школи //Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1986. – №3. – С. 3 – 5, 3 – 5.

16. Про підсумки навчально-виховної роботи в 1 класах чотирирічної початкової школи відповідно до вимог шкільної реформи //Збірник наказів та інструкцій Міністерства освіти УРСР. – 1987. – №15. – С. 3 – 5, 3 – 5.

17. Про роботу загальноосвітньої школи в умовах реформи //ЦДАВО України, ф.166, оп. 15, спр.9256, арк.130 – 132, 132.

